

אסטרטגיה יישומית: אתגרי הפעלת הכוח במזרח־תיכון משתנה

רון טירה

הסביבה האסטרטגית של אמצע 2012 שונה באופן מהותי מזו שהייתה קיימת שנים אחדות קודם לכן.¹ בסביבה הזאת ישראל עלולה להזדקק להפעלת כוח צבאי שמאפייניו שונים מאלה שהיו בעבר – בתכליתם, באילוציהם, ובממשק הצבאי־מדיני המתחייב. מטרת המאמר הזה היא לדון בחלק מן המאפיינים הייחודיים של הפעלת הכוח בסביבה החדשה הזאת.

אחד הנושאים המרכזיים המחייבים חשיבה שונה היא העובדה שבמערכת האסטרטגית הרב־צדדית המתהווה, יכולות להיות להפעלת כוח צבאי כלפי יריב מסוים השלכות מדיניות ואסטרטגיות חשובות ביחסים עם צדדים שלישיים – חלקם יריבים, חלקם בעלי־ברית וחלקם "מתנדנדים". מובן שהאילוץ הזה היה קיים גם בעבר, אך כיום משקלו עולה: מספר הצדדים השלישיים הרלוונטיים הולך וגדל; מערכת הזיקות בין השחקנים הופכת למורכבת יותר וחלק מהן פחות צפויות; וההשלכות המדיניות והאסטרטגיות על צדדים שלישיים הופכות לעתים לשיקול חשוב יותר משיקול התוצאה הישירה הנובעת מהפעלת הכוח כלפי היריב. הדברים נכונים בנוגע לשני סוגים של אתגרים הקיימים כיום. חלק א' במאמר יעסוק באתגרי הפעלת הכוח בהקשר של הסוגיה הביטחונית הקריטית ביותר כיום – תוכנית הגרעין האיראנית:

1. תקיפה אפשרית באיראן היא מהלך שתכליתו להשפיע על המדיניות של השחקנים הרלוונטיים, ולא רק על היכולות הגרעיניות־הפיזיות של איראן. לכן, דיון הממוקד בסוגיית משך הזמן שיידרש לאיראן לשקם את נזקי התקיפה מעיד על חוסר הבנה של התכלית והדינמיקה האסטרטגית. מרחב הדיון יכול בהחלט להתמקד בשאלה האם השפעת התקיפה על המדיניות של השחקנים הרלוונטיים אכן תהיה מועילה.

רון טירה הוא מחבר **המאבק על טבע המלחמה**, מזכר 96, המכון למחקרי ביטחון לאומי, אוקטובר 2008. משרת במילואים במחלקת תכנון המערכה של חיל האוויר.

2. מטרת התקיפה היא במידה רבה להשפיע בין היתר על המדיניות של בעלת-ברית, ארצות-הברית, ולא רק על המדיניות של היריב. העובדה הזאת חייבת להיות שיקול עיקרי המשפיע על עיצוב התוכנית המבצעית.
3. לנוכח זאת, ייתכן שהמערכה החשאית של ארגוני הביון נגד תוכנית הגרעין מזיקה במקום שתהיה מועילה. אפילו אם למערכה החשאית יש השפעה מידית מועילה בנוגע ליכולות הגרעיניות-הפיזיות של איראן, השפעתה במישור המדיני-אסטרטגי היא דווקא שלילית, והסיבות לכך יפורטו בהרחבה במאמר הזה.

חלק ב של המאמר יעסוק באתגרים הקשורים בהפעלת הכוח ביתר זירות החיכוך העיקריות של ישראל, בהן עזה ולבנון:

1. אי היציבות הפנימית במצרים ובירדן וההתפתחויות הפנימיות בטורקיה גורמות לכך שהמדינות האלה מתנדנדות בשני מובנים. הראשון – המדיניות המתגבשת במצרים ובטורקיה היא גבולית: ספק בעלות-ברית, ספק יריבות בפוטנציה. המובן השני – ההתפתחויות הפנימיות במצרים ובירדן עלולות להיות מושפעות לרעה כתוצאה מהפעלת כוח צבאי של ישראל בזירות כמו עזה או לבנון.
2. מבצע צבאי נרחב בעזה, בלבנון או בזירה גובלת אחרת עלול לגבות מישראל מחיר מדיני ואסטרטגי ביחסיה עם המדינות המתנדנדות. מהתחזקות הזיקות הבין-זירותיות משתמע שהמחיר שישראל תשלם ביחסיה עם מצרים, ירדן וטורקיה עלול להפוך לשיקול העולה על שיקול התוצאה הצבאית הישירה מול היריב. גם אם מקבלי ההחלטות במדינות הסוניות האלה יעריכו שיש להן פוטנציאל רווח בעימות של ישראל עם גורם שיעי כמו החזבאללה, קיימת עדיין בעייתיות בהיבט של הרחוב הערבי-הסוני שמשקלו עלה, ובהיבט של ההסתבכות האפשרית כתוצאה מפגיעה במדינת לבנון ובממשלתה.
3. בעשורים האחרונים פועלים יריביה של ישראל להגביל את חופש הפעולה והאפקטיביות הצבאית שלה במגוון דרכים, בהן שימוש בארגונים תת-מדינתיים, טשטוש הגבול בין אזרחי וצבאי ובין מלחמה ורגיעה. ייתכן שהשלב הבא בהגבלת חופש הפעולה הצבאי של ישראל ינבע מניצול המדינות המתנדנדות על-ידי יריביה של ישראל: בין אם במישור המדיני ובין אם באמצעות קיום פעולות איבה משטחן או בסמוך לנכסיהן.

חלק א – אתגר הגרעין האיראני

רציונל התקיפה באיראן

בחודשים האחרונים שבה ועולה בדיון הציבורי הטענה שתקיפה באיראן לא תהיה יעילה מכיוון שהיא תסב נזק מוגבל ובר-שיקום בלבד לתוכנית הגרעין. ההתמקדות הזאת בתוצאה הפיזית של התקיפה מחמיצה את מטרתה האמתית ואת טבעה המדיני. בהתאם לקביעה המפורסמת של קלאוזביץ, התכלית העיקרית של הפעלת הכוח היא השפעה על מדיניות ולא רק הסבת נזק פיזי מסוים. מטרת מדיניותה של איראן היא השגת נשק גרעיני. מטרתה המדינית של ישראל היא לשנות את מדיניותה של איראן. איראן נחושה ברצונה להשיג יכולת גרעינית, ולכן כל פגיעה ביכולות הגרעין שלה – מוגבלת או נרחבת, צבאית או חשאית – רק תעכב את מימוש המדיניות של איראן למשך זמן השיקום הנדרש. מכאן, שכדי לממש את מדיניותה, ישראל צריכה להשפיע על המדיניות של איראן ולא רק על היכולות הגרעיניות (הניתנות לשיקום). פגיעה ביכולות הגרעיניות יכולה אולי לקנות זמן מוגבל, אך ספק אם היא יכולה כשלעצמה לשנות מדיניות. אין ביכולתה של ישראל להשפיע בעצמה ובמישרין על המדיניות של איראן, אך ארצות-הברית יכולה לעשות זאת.

איראן מציגה עצמה כמעצמה אזורית ואף עולמית, אך ההצגה הזאת מכסה על חולשות עמוקות תשתיות, כלכליות וצבאיות. אחד משבעה איראנים אינו יודע קרוא וכתוב, התוצר הלאומי דומה לזה של ארגנטינה, ולפחות חלק מאמצעי-הלחימה שברשותה נרכשו בשנות ה-60 וה-70 של המאה ה-20. איראן ספגה פגיעות אנושות וכמעט שהקריבה דור בשמונה שנות מלחמתה בצבאו של נשיא עיראק צדאם חוסיין – צבא שאותו הביסה ארצות-הברית בתוך כמה ימים. ניתן להניח שבכל עימות ישיר של צבא איראן עם צבא מערבי מתקדם, תהיה ידו של האחרון על העליונה.

מדוע אפוא ארצות-הברית אינה מצליחה לכפות את רצונה המדיני על איראן? מה שפועל לטובתה של איראן הוא האסימטריה ברצינות ובנחרצות שהיא וארצות-הברית מייחסות לתוכנית הגרעין. מבחינת איראן, זוהי מטרה בעלת חשיבות עליונה, והיא מוכנה לקחת סיכונים גדולים ולשלם מחירים גבוהים כדי לממשה; לכל הפחות היא מציגה עצמה ככזאת.² ואכן, איראן מצליחה להרתיע את יריביה ולמַצב את עצמה כמי שמוכנה לכל עימות – גם אם בשל חולשותיה העמוקות ניתן להניח שהיא אינה מעוניינת בעימות צבאי ישיר עם המערב, וספק אם תעמוד בו. ארצות-הברית אינה נראית נחרצת כמו איראן. היא מאזנת בין מספר רב של שיקולים, בין היתר עלייה במחיר הנפט ופגיעה אפשרית בכלכלה; הבחירות בנובמבר 2012; והצורך בקואליציה בין-לאומית. בנוסף היא מלקקת עדיין את פצעי

עיראק ואפגניסטאן, ומהססת לקחת סיכונים ולשלם מחירים. גורם נוסף שפועל לרעתה של ארצות-הברית הוא שבשנים האחרונות היא נתפסת כבלתי החלטית וכנרתעת ממחויבויות אסטרטגיות בשל הדרך שבה התמודדה עם כמה אתגרים אזוריים (עיראק, בחריין, לבנון ועוד).³ ואולם, אם ייווצרו נסיבות שבעטיין ייחסו ארצות-הברית ואיראן את אותה החשיבות ואת אותה הדחיפות לנושא הגרעין, ניתן להניח שידה של מעצמת-העל היחידה תהיה על העליונה.

איראן מעוניינת למשוך זמן כדי לקדם את תוכניתה הגרעינית. ארצות-הברית מבקשת לחמוק מקבלת החלטות קשות, שמחירהן וסיכוניהן גבוהים, או לפחות לדחות את הנקודה שבה תיאלץ לקבל החלטות כאלה, ולכן גם היא מאפשרת לזמן לחלוף מבלי להגיע לרגע המבחן של נכונותה לממש את מדיניותה המוצהרת. גם ישראל נרתעת בשלב הזה מן המחירים שתשלם לשלוחיה של איראן ולקהילה הבין-לאומית אם תפעל לבדה נגד תוכנית הגרעין, ולכן, בינתיים, היא אינה מחישה את בואו של רגע האמת. יתרה מזו, אפשר שחלק מהצעדים בהם נוקטת ארה"ב – רצף ביקורי הבכירים בישראל, המפגשים עם איראן, הסנקציות והזזת הכוחות במפרץ – לא נועד להשפיע על איראן אלא לגרום לכך שישראל תאפשר לזמן לחלוף. כך מתהווה נקודת שיווי המשקל היסודית של המערכת המדינית-אסטרטגית: שלושת הצדדים מאפשרים לזמן לחלוף.

ואולם קיימת סכנה שאיראן וממשל אובמה חולקים נקודות שיווי משקל אסטרטגיות נוספות. נקודת שיווי המשקל הראשונה – ייתכן שלאיראן ולארצות-הברית יש אינטרס משותף ביצירת תחושה שאיום ההתגרענות אינו מידי ושעדיין לא מוצה השיח הדיפלומטי, המהווה עבורם עילה למשוך את הזמן. הנקודה השנייה – ייתכן שלאיראן ולארצות-הברית יש אינטרס משותף ביצירת דימוי של חוסר תוחלת בפעולה צבאית בשל יתירות התוכנית הגרעינית ובשל התגובה הצפויה של איראן. והנקודה השלישית – החשובה ביותר – קיימת סכנה שיתפתח אינטרס משותף לאיראן ולארצות-הברית בקפיצה קוונטית משלב של "יש עוד זמן לדיפלומטיה" לשלב של "מאוחר מדי לפעולה צבאית", זאת בלי לעבור דרך השלב שבו רק פעולה צבאית תשנה את מדיניותה של איראן.

נקודות שיווי המשקל האלה אינן נסבלות מבחינתה של ישראל, והיא חייבת להחיש את יצירת רגע האמת האסטרטגי שבו כל הצדדים מניחים על השולחן את הקלפים האולטימטיביים שלהם. הנתון החדש, שיכול לערער את נקודות שיווי המשקל, הוא נכונותה של ישראל לשלם באופן מידי את המחירים ולקחת את הסיכונים הדרושים לשם מימוש מדיניותה. מצב חדש כזה אמור לכפות שינוי בנתונים ובחישובי המחירים והסיכונים של שני הקודקודים האחרים במשולש.

לכן, מטרתו של מהלך צבאי של ישראל לא תהיה להשיג פגיעה כזאת או אחרת בנכסי תוכנית הגרעין, אלא להתנגד לנקודות האיזון המדיניות-אסטרטגיות

הקיימות, וליצור מציאות מדינית־אסטרטגית אחרת שבה הרצון של איראן להשיג נשק גרעיני עומד למבחן רגע האמת – כששלושת הצדדים מחויבים למבחן מיד ובמידה שווה.

כדי להשפיע על השיקולים המדיניים של הצדדים ייתכן שאין זה חיוני שהמהלך הצבאי של ישראל יכוון לתוכנית הגרעין, והוא יכול להיות מכוון למטרות איכותיות אחרות באיראן. ההישג הנדרש אינו לפגוע במספר כזה או אחר של צנטריפוגות, אלא להמשיך ולהתמיד לאורך זמן בפעולה צבאית נגד איראן עד להשגת המטרה. צה"ל נדרש לשמר את כוחו במהלך התקיפות, כדי שישאל תוכל להעביר באופן אמין את המסר המדיני שלפיו היא פשוט לא תשלים עם נקודות שיווי המשקל הישנות, והיא תוכל להתמיד באסטרטגיה צבאית תואמת לאורך זמן וככל שיידרש. לפיכך, במקרה המסוים הזה, עקרון שימור ואבטחת הכוח התוקף חשוב יותר מהרכב המטרות לתקיפה. תקיפת מטרות מסוימות, שמשמעותה שחיקה ניכרת של הכוח התוקף, תפגע ביכולת להתמיד לאורך זמן באסטרטגיה הצבאית המתבקשת, ובכך עלולה להיפגע יכולתו של הכוח הצבאי לתמוך במדיניות ולממשה. בניין הכוח והתפיסה המבצעית צריכים להיות מוכוונים בעיקר לפיתוח אורך נשימה מבצעי.

המערכה החשאית – יותר נזק מתועלת

על־פי פרסומים שונים בתקשורת, מנהלים ארגוני ביון של המערב מערכה חשאית לשיבוש תוכנית הגרעין של איראן. על־פי הפרסומים האלה, המערכה הזאת כוללת פגיעה באישים, חבלה בצידוד והתקפות סייבר. ואולם, על־פי הרציונל האסטרטגי שהוצג לעיל, ייתכן שהמערכה החשאית מזיקה יותר מאשר מועילה. כלומר, אם מקבלים את הרציונל שלפיו אנחנו מבקשים להזיז את נקודות שיווי המשקל המדיניות־אסטרטגיות במשולש איראן־ארצות־הברית־ישראל ולשנות את גישת השחקנים למשיכת הזמן ולסיכונים ולמחירים – הרי שזוהי אמת־המידה שלפיה יש לבחון את האפקטיביות של המערכה החשאית. ואולם המערכה החשאית היא אפיק שבו הסיכונים נמוכים יחסית; קיימת בו עמימות בנוגע לאחריות לפעולות ובנוגע לשאלה האם אירועים מסוימים הם תוצאה של פעולה מכוונת או שהתרחשו בשל תקלה או תאונה; ושניתן להתכחש בו לפעולות; ושהמחיר שאותו משלם מפעיל המערכה החשאית נמוך בהשוואה לחלופה הצבאית הגלויה⁴ (הכוונה כמובן למחירים ולסיכונים מבחינת המדינה השולחת, ולא לאלה של היחידה המבצעת שסיכונה בהחלט עלולים להיות גבוהים). לכן, המערכה החשאית היא במידה רבה מפלטו של זה הנרתע מסיכונים.

המסר הבסיסי שאותו מעביר שחקן הבוחר במערכה החשאית – כאשר היא קו הפעולה העיקרי שלו – הנו שהוא חושש מהתמודדות צבאית גלויה וישירה על המחירים והסיכונים הכרוכים בה. כך נוצרת דינמיקה אסטרטגית שלילית הנובעת

מהשונות בגישה לסיכונים של הצדדים היריבים. איראן מציגה עצמה כלפי חוץ כשחקן קשוח וחובב סיכונים. ישראל וארצות־הברית בוחרות באמצעים מגדרי־סיכון, כמו המערכה החשאית, הסייבר, הסנקציות והמשא־ומתן הדיפלומטי, ולכן הן נתפסות כשחקנים הנרתעים מסיכון ומבקשים להגביל את החשיפה שלהם למחיר שישלמו.

כאשר איראן מצטיירת כנחושה וכנכונה לקחת סיכונים, ישראל וארצות־הברית נסוגות, בלי שמי מהצדדים נדרש לחשוף את הקלפים שלהם. המנצח בכל סבב נקבע מעצם אי הנכונות של ארצות־הברית וישראל להשוות את גובה ההימור, ולא מעוצמת הקלפים. לאמתו של דבר, איראן אינה מעוניינת בעימות צבאי ישיר, וכנראה שתובס במצב שבו שלושת הצדדים יגלו את כל קלפיהם ויניחו אותם על השולחן. ואולם דינמיקה שנוצרה מתאפשר לאיראן לאמץ אסטרטגיה המבוססת על הקרנת עוצמה, אף כי זו אינה מגובה ביכולות אמתיות, ועל ההנחה שארצות־הברית וישראל יהיו הראשונות שיתקפלו.

היוצא מן הכלל, שממנו ניתן ללמוד על הכלל, הוא המקרים הנדירים שבהם יריבותיה של איראן מקרינות נחישות, מנופפות בקלפיהן ומגלות אמינות בנכונותן לקחת סיכונים, ואז איראן נסוגה. דוגמה לכך היא ההתקפלות של איראן בינואר 2012, לאחר שאיימה לחסום את מצר הורמוז אם ארצות־הברית תשיב את ספינותיה למפרץ.⁵

ואולם, ככל שהמערכה החשאית מתקדמת, ומתרחשים עוד ועוד אירועים עלומים, מתברר בהדרגה שההתנהלות של ארצות־הברית וישראל היא עקבית ומוגבלת בסיכונה. דפוס ההתנהלות העקבי הזה מקל על איראן בגיבוש האסטרטגיה שלה: שחקן פוקר המכיר את תקרת ההימור של יריבו יוכל תמיד לדחוק אותו להתקפלות באמצעות העלאת ההימור מעל סף הסיכון של יריבו. בחסות הדינמיקה הזאת כבר נחצו כמעט כל הקווים האדומים שהציבו ישראל והמערב בשנים האחרונות,⁶ מתקנים גרעיניים הופעלו ואורניום הועשר בכמויות גדולות, כשעוצמתם האמתית של הצדדים כלל לא עמדה למבחן רגע האמת.

לפיכך, במבחן התוצאה, המערכה החשאית אינה מצליחה להזיז את נקודות שיווי המשקל במשולש איראן־ארצות־הברית־ישראל, וחרף הפגיעות הפיזיות איראן אינה משנה את מדיניותה. כל פגיעה חשאית בתוכנית הגרעין (אם היא אכן מתרחשת) רק מחייבת את איראן לשקם את נזקי הפגיעה, או להסתגל ולבצע תמרון טקטי כלשהו, אך בסופו של דבר היא שבה למסלול האסטרטגי שלה ולשאיפותיה הגרעיניות.

יתרה מזו, המערכה החשאית נוסכת בדרג המדיני של ישראל ושל ארצות־הברית תחושה מרגיעה שלפיה "אנחנו עושים משהו", ובכך היא מצדיקה לכאורה את דחיית רגע האמת ואת העובדה שאנחנו לא מושכים זמן. גם מן הטעם הזה,

המערכה החשאית משמרת את נקודת שיווי המשקל הבסיסית הקיימת במקום לאתגר אותה.

לפיכך, כדי לממש את מטרותיה, ישראל אינה יכולה להמשיך לפעול בדפוס שבו אחד מעקרונות היסוד הוא הקפדה על ניהול סיכונים נמוכים ומדודים. להפך, ישראל צריכה להביא את שלושת הצדדים לנקודה שבה סכומי ההימור שלהם כמעט לא מוגבלים, ושבה שום שחקן אינו מתקפל אלא על כולם לחשוף את קלפיהם. ישראל תוכל להשיג זאת אם תיזום את העלאת רמת הסיכון במשחק, ותתמיד בכך לאורך זמן. המחיר והסיכון הם כרטיס הכניסה למשחק האסטרטגי; הנכונות לשלם את המחיר ולקחת את הסיכון היא האסטרטגיה לערעור נקודות שיווי המשקל הקיימות, וההתמדה לאורך זמן בנסיבות של סיכון ומחיר היא הרעיון המערכתי.

המערכה החשאית אפוא אינה הדרך להביא את המשחק לרגע האמת, אלא דפוס שממנו לומד היריב כי אינו צריך לחשוש ממהלכים עתירי סיכון החורגים מטווח המחירים שכבר הביא בחשבון, ולפיכך, חרף החבלה הפיזית־הטקטית בנכסיו, יכול היריב להמשיך להתקדם לעבר מטרותיו ברובד המדיני־האסטרטגי.

תקיפת האסטרטגיה של היריב

הרחבת ספקטרום הדיון ובחינת הצורך לתקוף את האסטרטגיה של איראן חושפים שיקולים נוספים לטובת תקיפה צבאית ונגד המערכה החשאית. אסטרטגיה מוצלחת היא כזאת המציבה בפני היריב דילמות – כאשר כל דרך שבה בוחר היריב מקנה לנו יתרון. ברוח הזאת, תקיפה צבאית על ידי ישראל תציב בפני איראן כמה דילמות אסטרטגיות:

- האם על איראן להגיב באופן נרחב גם נגד אינטרסים אמריקניים או שעליה לתחם את התגובה לישראל ולנסות שלא לערב את ארצות־הברית.
- האם על איראן להמשיך לנקוט באסטרטגיה הנוכחית והיעילה של הרחבת יכולות והישארות על הסף הגרעיני, או שעליה לפרוץ קדימה (breakout) לפיתוח נשק גרעיני.

בנוגע לדילמה הראשונה: אם איראן תגיב גם נגד אינטרסים חיוניים של ארצות־הברית (למשל בפעולה במצר הורמוז), היא תקרב במו ידיה את רגע האמת של המשחק האסטרטגי; לעומת זאת, אם איראן תתחם את תגובתה בעיקר לישראל, ותתמקד בהפעלת החזבאללה, יהיה לישראל יתרון בכך שתכליתו האסטרטגית של סבב העימות הבא עם החזבאללה תהיה ראויה. ישראל צריכה להניח שבמוקדם או במאוחר היא תילחם שוב בחזבאללה, ועדיף שהסבב הבא יהיה בשל תוכנית הגרעין האיראנית ולא בשל נסיבות שאין בהן תועלת לישראל כמו משבר פנים־

לבנוני, חישוב מוטעה או אירוע כמו תקרית הגבול בקו דיווח 105 (העילה למלחמת לבנון השנייה).

אגב, תקיפה של ישראל באיראן תציב דילמות קשות גם בפני החזבאללה, שכן הארגון יצטרך להחליט האם לנהוג כשלוח של איראן, ולסבך את לבנון במלחמה עתירת נזקים בשל עניין שאינו נוגע לאינטרסים הלאומיים של לבנון. בכל מקרה, תגובתה של איראן תחשוף את מגבלות כוחה, ולאיראן יש כיום יכולת הרתעה גדולה יותר מאשר לאחר שתנסה לממש את איומיה.

בנוגע לדילמה השנייה – אם בתגובה לתקיפה איראן תפרוץ קדימה לפיתוח נשק גרעיני, היא תסייע שוב למימוש האסטרטגיה של ישראל של חתירה לרגע האמת. ואם איראן תמשיך לנקוט את האסטרטגיה הנוכחית של הרחבת התשתיות והישארות על הסף הגרעיני, רק עם יכולות מופחתות כתוצאה מן התקיפה – היא תחזק את הטיעון של ישראל כלפי ארצות-הברית שלפיו ניתן עדיין להשיב לאחור באמצעים אלימים את גלגל תוכנית הגרעין.

לפיכך, רק תקיפה צבאית גלויה – ולא מערכה חשאית – מהווה גם התקפה על עצם האסטרטגיה של איראן.

חלק ב – הפעלת הכוח בזירות החיכוך העיקריות

המדינות המתנדדות

שלוש מדינות מפתח – טורקיה, מצרים וירדן – היו שותפות של ישראל ותרמו תרומה משמעותית לחופש הפעולה האסטרטגי שלה. בשלוש המדינות האלה מתרחשות תמורות משמעותיות, ובשל חשיבותן הרבה לישראל יש צורך לדון בהן עוד לפני הדיון באויביה של ישראל.

הצבא הטורקי (שהנו או לפחות היה חילוני) היה שחקן המפתח בפוליטיקה של טורקיה, ובמשך שנים רבות ראה בישראל שותפה להתמודדות עם הפאן-ערביות, רוסיה / ברית-המועצות, סוריה, עיראק ואיראן ולמלחמה בארגונים התת-מדינתיים. הגישה הזאת באה לידי ביטוי בתיאום צבאי ומודיעיני הדוק, בעיקר החל מאמצע שנות ה-90 של המאה ה-20. גם הגיבוי המדיני מצד מעצמה אזורית מוסלמית סיפק לישראל חופש פעולה מועיל.

ואולם בבחירות 2002 הבשיל מהפך בפוליטיקה הטורקית, והחל תהליך של דחיקה הדרגתית של הצבא ממוקדי הכוח במדינה תוך הפיכתו לחילוני פחות. רג' טייפ ארדואן, ראש ממשלת טורקיה חולל שינוי במדיניות של טורקיה כלפי ארצות-הברית, אירופה וישראל. מלחמת לבנון השנייה הציפה ניצני חיכוך בין ישראל לטורקיה, מבצע עופרת יצוקה סיפק לארדואן הזדמנות ליזום משבר, והמשט לעזה של ארגון IHH הטורקי הוביל לקרע עמוק. נקודת חיכוך נוספת,

שאינה זוכה לתשומת לב מספקת, היא שדות הגז במזרח הים התיכון. שדות הגז האלה חולקו בהסכם בין ישראל ובין קפריסין היוונית שבה טורקיה אינה מכירה. טורקיה ולבנון אינן מכירות בהסכם חלוקת שדות הגז.

טורקיה אינה אויבת של ישראל ואין לנהוג כלפיה ככזאת. אולם למדיניות המתהווה של טורקיה יש כמה השלכות. ראשית, בשלב הזה, טורקיה כבר אינה שותפה של ישראל למאזן כוחות אזורי. להפך, היא שואפת להצר את צעדיה של ישראל, ומבקשת ליצור משברים עמה. שנית, טורקיה מעמיקה את חדירתה המדינית והדיפלומטית לעולם הערבי ומבקשת למצב עצמה כפטרון אזורי. ושלישית, טורקיה מגבירה את נוכחותה הפיזית בזירה, לרבות נוכחות של נכסים צבאיים. ההתפתחויות האלה מגבירות את פוטנציאל החיכוך בין המדינות, והופכות לחלק ממסכת השיקולים המדיניים, האסטרטגיים והמבצעיים של ישראל. קשה להעריך באילו נסיבות עלול החיכוך בין טורקיה וישראל להידרדר ועד כמה הוא יכול להרחיק לכת. על ישראל לשאוף למניעת הידרדרות עם מדינה החברה בנאט"ו. ואולם קיימות נסיבות העלולות להגביר את סכנת ההידרדרות. אם צה"ל יצא למערכה נרחבת בעזה, בלבנון או בזירה גובלת אחרת, טורקיה עלולה לנסות ולממש את חתירתה למנהיגות אזורית, וזאת באמצעות מתן גיבוי לבעלות־ברית ערביות. צמצום חופש הפעולה של ישראל יכול להיעשות באמצעים מדיניים, אך אין להוציא מכלל אפשרות נוכחות פיזית מסוימת בזירה. כך, לדוגמה בלבד, טורקיה עשויה להחיש סיוע הומניטרי לזירת הלחימה, וייתכן שהעברת הסיוע תאובטח בליווי צבאי. סגר אווירי או ימי, אם יוטל, עלול להפוך לנקודת חיכוך בין ישראל וטורקיה, ויש לשקול היטב אם סיבוכי הסגר אינם עולים על יתרונותיו. הנוכחות הפיזית של טורקיה בזירה כשלעצמה עלולה ליצור דילמות מבצעיות לא פשוטות.

מצרים היא המדינה הערבית המשמעותית ביותר, ועד להסכם השלום עמה היווה הצבא המצרי את האתגר העיקרי בכל אחת ממלחמות ישראל. בעשורים הראשונים לאחר הסכם השלום בין שתי המדינות הייתה קיימת מציאות אסטרטגית דואלית. מחד גיסא, ישראל נהנתה מחופש פעולה משופר בידיעה שהגבול עם מצרים הוא גבול של שלום. אפילו במשברים כמו מלחמת לבנון הראשונה והאינתיפאדה הראשונה, הייתה ישראל חופשייה מחשש לפתיחת חזית נוספת בדרום. מאידך גיסא, באותה עת מצרים נותרה יריבה מדינית, ופעלה נגד ישראל בנושאים שונים כמו האמנה למניעת הפצת נשק גרעיני (ה־NPT), הניסיונות לנתב את העלייה מברית־המועצות לארצות־הברית, וכמובן בסוגיות המדיניות האזוריות ובפורומים דיפלומטיים בין־לאומיים. בעולם המונחים של מצרים, היא פעלה "להשבת ישראל לממדיה הטבעיים".

ואולם, בעשור הראשון של המאה ה-21 הפכה מצרים בהדרגה לשותפה אסטרטגית של ישראל נגד איראן ושלוחיה בעולם הערבי. קו החיכוך הישראלי-ערבי התחלף בקו חיכוך של ישראל והסונים נגד השיעים (ושלוחיהם, חלקם סונים). התפנית הזאת במדיניותה של מצרים הרחיבה את החופש של ישראל והעצימה אותה אסטרטגית. הדבר בא לידי ביטוי מובהק בגיבוי הבילטרלי, האזורי והבין-לאומי שספקה מצרים לישראל במלחמת לבנון השנייה ובמבצע עופרת יצוקה. בפברואר 2011 חלה תפנית נוספת – הפעם לרעה – כשנשיא מצרים חוסני מובארק הודח, ומצרים עלתה על נתיב המחזק את כוחן של התנועות האסלאמיות על חשבון הממסד הצבאי הוותיק. השאלה לאן פניה של מצרים נותרה פתוחה, ובוודאי שאין לנהוג במצרים כבאויבת. עם זאת להתפתחויות הפנימיות במצרים יש כמה השלכות. ראשית, ככל שמתחזק מעמדן של התנועות האסלאמיות, מתערער מעמדה של מצרים כבעלת-ברית יציבה של ישראל נגד אויבים משותפים, ואסור להניח שבעתיד מצרים תגבה מבצעים צבאיים של ישראל כפי שהיה בשנים האחרונות. שנית, יציאה של ישראל למבצע צבאי נרחב (למשל, בעזה) עלולה לשמש גורם מעצב בפוליטיקה הפנים-מצרית ולחזק את הזרמים המתנגדים לשלום עם ישראל.

יש לזכור, שלחמאס יש קשרים היסטוריים ואישיים עמוקים עם האחים המוסלמים במצרים, והן במידה רבה תנועות אחיות. ואכן, לנוכח הדחת מובארק והמשבר ביחסי החמאס-איראן בנוגע לתמיכה בנשיא סוריה בשאר אסד מסתמנת מגמה שלפיה החמאס פועל להחלשת הזיקה לאיראן ולהחלפתה בזיקה לאחים המוסלמים המצרים. את המערכת שבה ישראל ומובארק ניצבו מול איראן והחמאס עלול להחליף ציר שבו החמאס והאחים המוסלמים המצרים מתייצבים נגד ישראל. כמו כן יש לזכור שהמעמד של הרחוב המצרי שונה מבעבר, ואפילו אם מקבלי ההחלטות במצרים ישלימו עם צעדים צבאיים מסוימים של ישראל, דעת הקהל המצרית עלולה להתנגד להם. התהליכים האלה יוצרים זיקה ישירה בין הפעלת כוח צבאי על-ידי ישראל – בעיקר נגד החמאס – ובין הדינמיקה הפנים-מצרית ויחסי ישראל-מצרים. הדבר הזה מצר כמובן את חופש הפעולה של ישראל. בין ישראל ובית המלוכה הירדני קיימים זה שנים יחסים סימביוטיים. המשפחה ההאשמית סובלת מחולשות עמוקות, משום שהיא שולטת על רוב פלסטיני. מעבר לכך, ירדן ממוקמת בצומת דרכים בין כוחות חזקים ממנה – סוריה, מצרים ועיראק. לנוכח החולשות האלה סיפקה ישראל למשפחה ההאשמית מטריית הגנה בקובעה שאיום על בית המלוכה הירדני מהווה קְזוּס פְּלִי לישראל. הדברים עמדו למבחן בהצלחה כמה פעמים, בייחוד ב-1970. מצדו השני של המטבע, ישראל מצאה במשפחה ההאשמית שותפה בשני מישורים חשובים. הראשון – הממלכה ההאשמית הפכה למרחב מפורז דה פקטו מפני כוחות אויב, ובדרך-כלל

נמנע שימוש עוין בשטחה ובגבולה הארוך עם ישראל. העומק האסטרטגי של ישראל משתרע במובנים מסוימים עד מזרח ירדן. המישור השני – נוצרה שותפות ישראלית־האשמית, אמנם מוגבלת ותלויה הקשר, בהכלת השאיפות הלאומיות של הפלסטינים ובניתובן לאפיקים שיפחיתו מהאיום על ישראל ועל הממלכה ההאשמית.

ירדן אמנם הייתה חלשה מכדי לסגור את שטחה באופן הרמטי מפני פעולות טרור וכוחות משלוח המופנים נגד ישראל, ובשל חולשתה אף נאלצה להשתתף בקואליציות ערביות נגד ישראל, אך במרבית הזמן וברוב הנושאים היא מילאה את חלקה בעסקה הסימביוטית. ראויה לציון ההתרעה שסיפק חוסיין מלך ירדן לישראל בדבר הכוונה של הערבים לפתוח במלחמת יום הכיפורים. הסכם השלום שנחתם בין ישראל לבין ירדן בשנת 1994 לא היה אלא הצהרה סמלית על מציאות אסטרטגית שהייתה קיימת ממילא במשך עשורים.

ואולם, כיום ניצב בית האשם בפני איומים מורכבים הנשקפים מכמה כיוונים, ועתידו לוט בערפל. האיום הראשון – התסיסה הפנימית בירדן הגיעה לשלב שבו מושמעת בגלוי קריאת תיגר על הלגיטימיות של המלך. האיום השני – גם השבטים הבדואיים, שהיוו את משענתו העיקרית של בית המלוכה, נוטלים חלק בתסיסה נגד המלך.⁷ האיום השלישי – הנסיגה של ארצות־הברית מעיראק פינתה מקום להשפעה של איראן במסופוטמיה, ואיראן מגיעה לדלתה האחורית של ירדן. אפשר שזו רק שאלה של זמן עד שאיראן תתחיל להתערב בירדן. האיום הרביעי – בית האשם איבד את הגיבוי שסיפק לו מובארק, וספק אם האחים המוסלמים במצרים יגבו אותו מול תסיסה אסלאמית. האיום החמישי – אם סוריה תתפרק או תשתנה, אין לדעת מה יהיה אפקט ההשפעה (spillover) לירדן.

לאתגריו ולחולשותיו המתגברות של בית המלוכה הירדני יש שתי משמעויות עיקריות בכל הנוגע להפעלת כוח צבאי על־ידי ישראל. הראשונה – מצב שבו ישראל מנהלת מבצע צבאי נרחב בזירה כלשהי בעוד שגריר ישראל מכהן בעמאן והמלך מתבונן במתרחש ללא מעש, עלול להוות אתגר פנים־ירדני לא פשוט למשפחה ההאשמית. האתגר יהיה מורכב יותר מזה של מבצע חומת מגן או של מבצע עופרת יצוקה. המשמעות השנייה – אם ייפול בית המלוכה ההאשמי מסיבה כלשהי, תאבד ישראל נכס חשוב שתרם רבות לביטחונה ולעוצמתה האסטרטגית. הגבול הארוך ביותר של ישראל עלול לשנות את טבעו. מכאן, שגם בכל הנוגע לממלכה ההאשמית הולך ומצטמצם חופש הפעולה של ישראל.

מערכה צבאית נרחבת בנוכחות המדינות המתנדדות

פוטנציאל הרווח האסטרטגי־מדיני ממערכה נרחבת באחת מזירות העימות הראשיות הנו מוגבל. דוגמאות לכך הן דרום לבנון ועזה.

מערך הרקטות של החזבאללה נהנה מיתירות עצומה, הוא פרוס לעומק חסר תקדים, ועל פי פרסומים בתקשורת, הוא נטמע בקרב האוכלוסייה האזרחית בכ-160 מרחבים אורבניים. הכרעת החזבאללה, במובן של שלילת יכולתו לפעול נגד ישראל באמצעות נשק תלול מסלול, אינה מעשית בזמן ובמחיר סבירים. יתרה מזו, כל מערכה צבאית תתקשה לפתור את בעיות היסוד הפוליטיות של לבנון: היותה מערכת עדתית החסרה קוהרנטיות מדינתית; וממשל מרכזי חלש המתקשה להשליט את מרותו על שטחו. ניתן לפגוע בחזבאללה, לגרום לו נזק ולהשפיע לזמן-מה על התנהגותו, אך קשה לדמיין מערכה צבאית שבעקבותיה תיווצר מציאות פוליטית בסיסית אחרת בלבנון שתהיה טובה יותר לישראל. בבואה לעצב מערכה בלבנון, ישראל יכולה לנסות לבחור בין מערכה נרחבת שבה ישלמו שני הצדדים מחירים יקרים לבין מערכה מוגבלת שמחירה לשני הצדדים מוגבלים, אך התוצאה המדינית המיטבית תהיה כנראה דומה למצב הקיים ומוגבלת בכל מקרה.

בניגוד לחזבאללה, ניתן לשלול מן החמאס את יכולת הפעולה הרקטית נגד ישראל, אך הדבר כרוך בהשתלטות על רצועת עזה ובטיהורה. אם יכבוש צה"ל את הרצועה, תתעורר בעיה מה לעשות עם עזה מכאן ואילך. חשוב מכך, קשה לפתור את בעיות היסוד של עזה באמצעות מערכה צבאית: ריכוז צפוף של אוכלוסייה פלסטינית, הסובלת מתת-פיתוח אנושי, אזרחי וכלכלי, שתרבותה רדיקלית, והכול בסמיכות גאוגרפית לליבתה של ישראל. ההישג הצבאי האפשרי בעזה אולי טוב יותר מזה הצפוי בלבנון, אך גם בעניין הזה קשה לשרטט "מצב סיום" מדיני המגלם מציאות יציבה ומתמשכת הטובה יותר לישראל.

את ההישגים המדיניים-אסטרטגיים הצנועים הניתנים להשגה במערכה צבאית נרחבת בעזה או בלבנון, יש לבחון על-פי פוטנציאל ההסתבכות ביחסים המדיניים-אסטרטגיים עם המדינות המתנדדות (טורקיה, מצרים וירדן). אילו ההישג הצפוי מול היריב היה משמעותי, ייתכן שהיה כדאי לשלם את מחיר הידרדרות היחסים עם המדינות המתנדדות. ואולם עלינו לבחון היטב אם יש טעם להסתכן בערעור היחסים עם המדינות המתנדדות, ואולי לגרום להן זעזועים פנימיים, רק כדי להשיג הישג מוגבל ובר-חלוף מול היריב.

השתנות העולם הערבי מספקת גם הקשר חדש לאתגר הנזק הסביבתי (כלומר, פגיעה אגבית באזרחים). אין זו עוד סוגיה תקשורתית, משפטית או כזאת הכרוכה ביחסי ישראל עם ארגונים בין-לאומיים. העלייה במשקל דעת הקהל בשיקולים של מקבלי ההחלטות הערבים משמעה אפשרות ללחצים אפקטיביים עליהם בעת שנגרם נזק סביבתי. במציאות המתהווה יש משמעות גם לגיטימציה כלשהי מצד הרחוב הערבי – וזהו רף גבוה הרבה יותר, שהפעלת הכוח הצבאי על ידי ישראל תתקשה לעמוד בו, אם בכלל הדבר אפשרי.

אחת הבעיות המרכזיות היא כמובן שישראל אינה הגורם היחיד המחליט האם לקיים עימות אלים או להימנע ממנו. גם יריביה מקבלים החלטות בנושא. ככל שמצטמצם חופש הפעולה של ישראל, מתרחב, לפחות על פני הדברים, חופש הפעולה של יריביה. הערכת חופש הפעולה של החזבאללה בסביבה המשתנה היא שאלה מורכבת, שכן הוא נגזר גם מעמדתה של איראן ומשיקוליה, מההתפתחויות הפנימיות בסוריה, מיחסי העדות בלבנון, מפעולת בית הדין הבין־לאומי בעניין רצח חרירי ועוד. עם זאת, מארג האינטרסים המורכב הזה של החזבאללה עלול בנסיבות מסוימות ליצור אצלו מוטיבציה להסלמה מכוונת עם ישראל.

גם ניתוח חופש הפעולה של החמאס אינו פשוט, והארגון מתמודד עם אילוצים שונים.⁸ ואולם, באומדן כיווני הפעולה האפשריים של החמאס יש להביא בחשבון את השתנות המציאות, לרבות העלייה במשקלן של התנועות האסלאמיות במצרים, התרופפות הציר ירושלים־קהיר, המשבר ביחסי איראן־החמאס והתערעורת המשילות המצרית בסיני. החמאס, או לפחות זרמים בתוכו, מקיימים עתה זיקות (במידת־מה מתחרות) עם טהרן, קהיר ואנקרה. לקרבה המתגברת בין האחים המוסלמים המצרים לבין החמאס יש שני צדדים: מחד גיסא, מערכת האילוצים החלה על ההנהגה המצרית יכולה להוות גורם המרסן את החמאס (ואלה הם פני הדברים בחודשים האחרונים). גם התחזקות המאפיינים המדינתיים של החמאס־עזה מהווה גורם מרסן. מאידך גיסא, הקרבה בין החמאס לבין מצרים עלולה ליצור אצל החמאס תחושה של הרחבת חופש הפעולה נגד ישראל. בשלב כלשהו החמאס עלול לבקש לאתגר את מה שנותר מיחסי ישראל־מצרים באמצעות משיכת ישראל למבצע צבאי נרחב בעזה. בשונה מהתנהלותו בחודשים האחרונים, הוא עלול להפעיל את מערך הרקטות שברשותו בהיקף ובמאפיינים שכמעט שלא יותירו לממשלת ישראל בְּרה אלא לצאת למבצע נרחב ברצועת עזה. במקרה כזה יש להבין את המלכודת המדינית שהחמאס טומן, ולהשתדל להימנע ממנה ככל הניתן.

ההבנה שמחד גיסא, הפירות המדיניים־אסטרטגיים האפשריים ממבצע בעזה או בלבנון עלולים להיות דלים, וש מאידך גיסא, המחיר ופוטנציאל ההסתבכות ביחסים עם המדינות המתנדנדות משמעותיים, יכולה להוביל את המתכנן הצבאי הישראלי לכמה מסקנות. הראשונה, בנסיבות הקיימות כיום יש להימנע ככל האפשר מציאה למערכות נרחבות שבהן עלול להיגרם נזק סביבתי רב. כאשר מתרחשת תקרית אלימה או נעשה שיקול מוטעה. יש לשאוף להפעלת כוח באופן שיאפשר יציאה מהירה ממעגל האלימות, וימנע הסלמה בלתי רצויה. המסקנה השנייה – במקרה שבו היריב בוחר במתכוון בהסלמה, וייתכן שמערכה נרחבת היא בלתי־נמנעת, יש להרחיב את המשרעת ולבחון את השפעה המדינית־אסטרטגית של התוכנית הצבאית על כלל האזור, לרבות דעת הקהל במדינות המתנדנדות.

לכאורה, אלו בדיוק הנסיבות בהן צה"ל היה צריך לבחון תוכניות למצב יסוד מגננה. הבעיה היא שלנוכח מודל המלחמה הנוכחי של החזבאללה והחמאס יש צורך בליבון השאלה מהי מהותו של מצב יסוד מגננה בהקשר הזה. כשהיריב תוקף באש תלולת מסלול מעומק שטחו לעומק שטחה של ישראל בעודו מצוי במגננה קרקעית (תפיסה המכונה מגננה התקפית), לא ברור איזה תוכן אופרטיבי ייחודי ניתן לצקת למגננה צה"לית. לכאורה, כדי להשפיע על מערכי האש של האויב יש צורך להגיע אליהם באש או בתמרון, אך המערכים האלה נמצאים עמוק בשטח האויב ובאזור של אוכלוסייה אזרחית. לפיכך, יש לבחון האם זוהי דרך ההפעלה האפשרית היחידה של הכוח הן במצבים של מגננה אסטרטגית והן במצבים של מתקפה אסטרטגית (אם בכלל ניתן להבדיל ביניהם בנסיבות האלה), או שיש דרכים אפקטיביות יותר להפעלת הכוח.

המתכנן הצבאי צריך לחפש דרכי פעולה שיגבילו את חופש הפעולה האסטרטגי של היריב להמשיך להילחם, וישכנעו אותו לסיים את מעגל האלימות הנוכחי, גם ללא הכרעת היריב. יש לבחון האם ניתן לפעול במרחבים ובמאפיינים המאפשרים הפחתה של החיכוך עם אוכלוסיית האויב, הימנעות מתפיסת קבע של שטחים, ושמירה על הלגיטימיות של הפעלת הכוח. בשל התעוררות הזיקות הבין-זירתיות יש לבחון גם האם נכון להתחייב לזירת מערכה מסוימת או שחשוב יותר לשמר יכולת מעבר מהירה בין זירות. המתכנן הצבאי חייב להוסיף למסכת שיקוליו (כשיקול לא בלעדי) לגיטימציה של מהלכי האש והתמרון בעיני דעת הקהל במצרים, בירדן ובטורקיה. השגת הלגיטימיות אינה מוגבלת למשך הלחימה, ויש לפעול לשם כך באופן אינטנסיבי גם לפני הפעלת הכוח וגם לאחר מכן.

במלחמת ששת הימים התייצבו הצדדים היריבים למאבק סימטרי במגרש משחקים חלק, וידה של ישראל הייתה על העליונה. מאז 1967 מתאפיינים המאבקים האלימים שבהם נתונה ישראל, בחתירה של יריביה להגביל את יכולתה של ישראל לממש את הפוטנציאל הצבאי שלה. הדבר נעשה במגוון דרכים: שימוש בארגונים לא מדינתיים; היטמעות הלוחמים בקרב האזרחים וטשטוש הגבול שבין האזרחי והצבאי; טשטוש הגבולות בין מלחמה ורגיעה; ויצירת מצבי ביניים שבהם ישראל מותשת אך אינה יוצאת למערכות נרחבות. ייתכן שהשלב הבא בהגבלת חופש הפעולה הצבאי של ישראל יתאפשר מניצול המדינות המתנדנדות על-ידי יריביה של ישראל, וזאת בשני רבדים. ברובד המדיני-אסטרטגי השיקולים של ישראל יכללו את יחסיה עם המדינות המתנדנדות, ולכן היא תרסן עצמה יותר מבעבר. ברובד הטקטי והפיזי – יריביה של ישראל יוכלו לנסות ליצור לעצמם דרגות חופש חדשות באמצעות פעולה משטחן של מדינות מתנדנדות, ובסמוך לנכסיהן, לרבות הצבאיים.

סיכום: מזירת מערכה מבודדת לזירת מלחמה מרובת

שחקנים

בעשורים האחרונים פעלו כוחות גרביטציוניים חזקים שמשכו את השחקנים השונים לגושים אסטרטגיים הדוקים, וטשטשו את ההבדלים ביניהם. כוחות גרביטציוניים כאלה פעלו, למשל, במאבק הבין־גושי של המלחמה הקרה, והחל משנת 1991 הם פעלו בין המחנה הפרו־אמריקני לבין המחנה האנטי־אמריקני. ואולם בעקבות היחלשות ההגמוניה האמריקנית ושינויים נוספים שהתרחשו בזירה נחלשו הכוחות הגרביטציוניים, התחדדו הבדלי האינטרסים בין השחקנים השונים, ומארג הזיקות בין השחקנים נעשה מורכב.

לפיכך, במציאות המתהווה הדיכוטומיה הברורה שבין יריב ובין בעל־ברית מתחלפת במגוון התנהגויות ביניים. התופעה הזאת יוצרת מורכבות בהפעלת הכוח ובהערכת השפעתו על שחקנים שמחד גיסא אינם אויב, ומאידך גיסא אינם מתואמים עִמָּנו, אך הם פועלים בזירת המלחמה ורלוונטיים לדינמיקה האסטרטגית. התופעה הזאת מחייבת ממשק צבאי־מדיני חזק מבעבר.

המצב הזה רלוונטי לאתגר הגרעין האיראני, כשהשפעה החשובה ביותר של הפעלת הכוח אינה על היריב אלא על בעלת־ברית – ארצות־הברית. בד־בבד הדבר רלוונטי לזירות העימות הגובלות. מאז שנות ה־80 של המאה ה־20 התרגלה ישראל לניהול מלחמות שבהן יש רק זירת מערכה יחידה ומבודדת, ורוב המשברים שהתנסתה בהם היו דו־צדדיים. נראה שהמציאות הזאת אינה קיימת עוד, ואנו ניצבים בפני מארג זיקות מורכב שחלקן רק ייווצרו ויתעצבו כתוצאה מן הלחימה.

הערות

- 1 רון טירה, "התערעורות התצורף האסטרטגי של ישראל", **עדכן אסטרטגי**, כרך 14, גיליון 3 (אוקטובר 2011), עמ' 30–50.
- 2 Ron Tira, "Yes They Can: The US Can Prevent Iran from Acquiring the A-Bomb", *Infinity Journal*, IJ Exclusive, May 2012.
- 3 רון טירה, "האידיאליסט וחבורת המקיאבליסטים: כיצד ארצות הברית מביסה את עצמה במזרח התיכון", **עדכן אסטרטגי**, כרך 14, גיליון 1 (אפריל 2011), עמ' 39–50.
- 4 מרטין ס' ליביקי, "השימושים האסטרטגיים בעמימות במרחב הקיברנטי", **צבא ואסטרטגיה**, כרך 3, גיליון 3 (דצמבר 2011), עמ' 3–10.
- 5 "Foreign Warships Will Need Iran's Permission to Pass through Strait of Hormuz", *Fars News Agency*, January 4, 2012.
- 6 Reza Kahlili, "Iran Nuclear Compromise No Longer Needed", *Washington Post*, April 9, 2012.
- 7 ח. ורולקר, "האביב הערבי בירדן: המלך נאלץ ללכת לקראת תנועות המחאה", אתר ממר"י, 15 בדצמבר 2011, http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=107345_memri&act=show2&dbid=articles&dataid=3054#_ftn8
- 8 שלמה ברום, "סערה בחמאס", **מבט על**, גיליון 316, 24 בפברואר 2012.